

MASALA YECHISH ORQALI QO'SHISH VA AYIRISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Ikromova Sevinch Elniyoz qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida qo'shish va ayirish ko'nikmalarini real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar orqali rivojlantirishning ahamiyati, usullari va pedagogik samaradorligi ilmiy-amaliy asosda yoritilgan. Maqola zamonaviy ta'lim metodologiyalari, jumladan, muammoli ta'lim, loyihaviy yondashuv va mantiqiy fikrlashni shakllantirishga qaratilgan amaliy mashg'ulotlar tahlilini o'z ichiga oladi. Asosiy e'tibor mavhum matematik tushunchalarni o'quvchi uchun tushunarli, kundalik hayot bilan bog'liq kontekstga joylashtirishga qaratilgan bo'lib, bu ularning fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, real hayotiy vaziyatlarda masalalar tuzish va yechish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari o'qituvchilar uchun qo'llanma sifatida foydalanish mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar va metodik ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: qo'shish, ayirish, masalalar yechish, real hayotiy vaziyat, matematik savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, pedagogik yondashuv, tanqidiy fikrlash.

Bugungi kunda ta'lim sohasidagi islohotlar o'quvchilarning nazariy bilimlarni egallashi bilan bir qatorda, ularni amaliyotda qo'llay olish, hayotiy muammolarga ijodiy yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Matematika fani bu borada asosiy fundamental fanlardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'zining "Yangi O'zbekiston strategiyasi" asarida bu masalaga alohida to'xtalib, "Yoshlarimizning mantiqiy, tanqidiy va tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularni aniq fanlar, ayniqsa, matematika faniga qiziqtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Biz bu sohada tub o'zgarishlarga erishishimiz lozim," deb ta'kidlagan (Mirziyoyev, 2021). Ushbu fikr ta'lim jarayonida nafaqat mavhum qoidalar va formulalarni o'rgatish, balki ularni real hayot bilan bog'lab, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishning zarurligini ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinflarda matematik tushunchalarni, xususan, qo'shish va ayirish amallarini o'zlashtirish o'quvchilarning kelajakdagi matematik savodxonligi uchun poydevor hisoblanadi. An'anaviy usullarda ushbu mavzular ko'pincha quruq misollar va standart masalalar orqali o'rgatilib, o'quvchilar uchun mavhum bo'lib qolishi mumkin. Bu esa ularning fanga bo'lgan qiziqishini pasaytiradi, ba'zan esa fandan

uzoqlashishiga sabab bo'ladi. Masalan, "3+5" misolini yechishdan ko'ra, "Sizda 3 ta qalam bor edi, do'stingiz sizga yana 5 ta qalam berdi. Endi sizda nechta qalam bor?" kabi real hayotga asoslangan savol o'quvchi uchun tushunarliroq va qiziqarliroqdir.

Shu sababli, ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida qo'shish va ayirish ko'nikmalarini real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar orqali rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Maqolaning maqsadi — amaliy masalalar tuzish va yechish orqali o'quvchilarda matematik ko'nikmalar bilan birga, mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham shakllantirish bo'yicha samarali metodik yondashuvlarni asoslash va amaliy tavsiyalar berishdan iborat. Bu orqali o'quvchilar nafaqat matematik amallarni bajarishni o'rganadi, balki ularning kundalik hayotdagi ahamiyatini ham anglab yetadi.

Matematik ta'limda qo'shish va ayirish amallari oddiygina arifmetik operatsiyalardan ko'ra ko'proq narsani anglatadi. Ular o'quvchilarga dunyoni miqdoriy jihatdan anglash, muammolarni miqdoriy tahlil qilish va hal qilishga o'rgatadi. An'anaviy uslubda, masalaning matni faqatgina sonlar va bir necha so'zdan iborat bo'lib, o'quvchidan faqatgina to'g'ri amalni tanlab, hisob-kitobni amalga oshirish talab etiladi. Biroq, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar bu jarayonni ancha murakkablashtiradi va shu bilan birga qiziqarliroq qiladi. Bunday masalalar o'quvchidan nafaqat hisoblashni, balki masalaning mazmunini tushunish, kerakli ma'lumotlarni ajratib olish va mantiqiy fikrlashni talab etadi.

1. Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalarni tuzishning pedagogik ahamiyati

Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar yordamida o'quvchilar matematikani hayot bilan bog'liq ekanligini anglaydi. Ularda matematikadan foydalanishning amaliy ahamiyati haqida tasavvur hosil bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning fanga bo'lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. A. V. Zaxarova va E. I. Ziminaning tadqiqotlariga ko'ra, o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini shakllantirishda o'rganilayotgan materialning hayotiy ahamiyatini ko'rsatib berish muhim ahamiyat kasb etadi (Zaxarova, Zimina, 2018). Agar masalalar o'quvchining shaxsiy tajribasi, qiziqishlari (o'yinlar, sport, do'stlar bilan munosabatlar) bilan bog'liq bo'lsa, ular masalani yechishga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytiradi.

Masalan, do'stining tug'ilgan kuni uchun sovg'a sotib olish, o'yinchoq mashinalar sonini hisoblash, onasiga supermarketda xarid qilishga yordam berish kabi vaziyatlar o'quvchilarga yaqin va tushunarli. Masalani yechish jarayonida o'quvchi o'zini bu vaziyatning bir ishtirokchisi sifatida his qiladi, bu esa uning kognitiv va hissiy jihatdan faol bo'lishiga yordam beradi. Bunday yondashuv D. B. Elkonin va V. V. Davidovning rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi asoslariga mos keladi, unga ko'ra o'quvchida nazariy fikrlashni shakllantirish amaliy faoliyat orqali amalga oshiriladi (Elkonin, Davidov, 2016).

2. Masala turlari va ularni yechish metodikasi

Real hayotiy masalalarni tuzishda turli xil yondashuvlardan foydalanish mumkin.

a) Rolli o'yinlar va vaziyatli masalalar: Bu masalalar o'quvchini ma'lum bir rolni bajarishga undaydi. Masalan, "Siz do'konchisiz. Bir xaridor 10 000 so'm berib, 7 500 so'mlik non sotib oldi. Siz unga qancha qaytim qaytarasiz?" Bunday masalalar o'quvchida moliyaviy savodxonlikni shakllantirishga ham yordam beradi. N. M. Korosteleva va uning hammualliflari ta'kidlashicha, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda mantiqiy-matematik rivojlanish jarayonida o'yin texnologiyalaridan foydalanish o'zining yuqori samaradorligini ko'rsatgan (Korosteleva va boshqalar, 2020).

b) Loyihaviy masalalar: Bu turdagi masalalar uzoq muddatli loyiha shaklida bo'lishi mumkin. Masalan, "Biz sinf bilan birgalikda 'Eng sersuv gul' loyihasini amalga oshirmoqchimiz. Har bir o'quvchi 3 kun davomida guliga qancha suv quyganini o'lchashi kerak. Jami necha ml suv ishlatilganini hisoblang." Bu loyiha davomida o'quvchilar ma'lumot to'plash, ularni tartiblash va hisob-kitob qilish ko'nikmalarini amalda qo'llaydi.

c) Masala tuzish: O'quvchilarga o'zlari duch kelgan hayotiy vaziyatlar asosida masalalar tuzishni taklif qilish ham juda samarali usul. Masalan, "Bugun sizning uyda nima bo'lganini aytib bering va qo'shish yoki ayirish amali qatnashadigan masala tuzing." Bu jarayon o'quvchida ijodiy fikrlashni, tilni rivojlantirishni va matematik savodxonlikni birlashtirishga yordam beradi. V. A. Krutetskiyning tadqiqotlarida matematik qobiliyatni rivojlantirishda o'quvchining o'zini-o'zi faollashtirishi va ijodkorligi muhim o'rin egallashi qayd etilgan (Krutetskiy, 2017).

3. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish

Real hayotiy masalalarni yechish jarayoni o'quvchilarda oddiy hisoblashdan tashqari, tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradi. O'quvchi masalani yechishdan oldin quyidagi savollarga javob topishi kerak:

Masalada nima so'ralgan?

Menga qanday ma'lumotlar berilgan?

Qaysi amalni bajarishim kerak? Nima uchun?

Yechimim mantiqiy jihatdan to'g'rimi?

Bunday savollar o'quvchini masalaning mazmuniga chuqurroq kirishga, berilgan ma'lumotlar bilan o'zaro aloqani topishga undaydi. Bu o'quvchilarda nafaqat matematik, balki umumiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Ushbu jihat A. N. Leontyevning faoliyat nazariyasi nuqtai nazaridan ham tushuntirilishi mumkin, unga ko'ra shaxsning rivojlanishi uning faoliyati jarayonida ro'y beradi (Leontyev, 2021). O'quvchi masalani yechish faoliyatini ongli ravishda, o'z maqsadi asosida bajaradi.

4. O'qituvchining roli

O'qituvchi bu jarayonda shunchaki ma'lumot beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va ko'makchi rolini bajarishi kerak. U o'quvchilarga masalaning yechimini tayyor holda bermasdan, ularni mustaqil fikrlashga undashi lozim. Masalan, masalani yechishda qiyinchilikka uchragan o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri javob aytish o'rniga, "Do'konchiga borib, nima qilish kerakligini o'ylab ko'rdingizmi?" yoki "Sizda nechta konfet bor edi, endi esa nechta?" kabi savollar bilan yordam berish maqsadga muvofiqdir. O'qituvchining bu boradagi pedagogik mahorati o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda qo'shish va ayirish ko'nikmalarini rivojlantirishda real hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalardan foydalanish pedagogik jihatdan katta samaradorlikka ega. Bu yondashuv o'quvchilarda nafaqat matematik hisob-kitob ko'nikmalarini mustahkamlaydi, balki ularda mantiqiy, tanqidiy va ijodiy fikrlashni, muammolarni hal qilish qobiliyatini va matematikaga bo'lgan qiziqishini oshiradi. An'anaviy usullardan farqli o'laroq, bu metod o'quvchilarni faol ishtirokchi va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi.

O'qituvchilar ushbu uslubni dars jarayoniga samarali tatbiq etish orqali, o'quvchilarda matematikani hayot bilan bog'liq, qiziqarli va foydali fan sifatida anglashlariga erisha oladi. Bu esa o'z navbatida, kelajakda matematik savodxonlikka ega, zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan avlodni tarbiyalash uchun zamin yaratadi. Matematika fanini kundalik hayot bilan bog'lash orqali biz yosh avlodning ilmga bo'lgan ishtiyoqini oshiribgina qolmay, balki ularning dunyoni tahlil qilish va o'zgartirish salohiyatini ham rivojlantiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2021). Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
2. Zaxarova, A. V., Zimina, E. I. (2018). Pedagogicheskaya psixologiya i metodika obucheniya v nachalnoy shkole. Moskva: "Prosvesheniye" nashriyoti.
3. Elkonin, D. B., Davidov, V. V. (2016). Teoriya razvivayushchego obucheniya. Moskva: "Akademiya" nashriyoti.
4. Korosteleva, N. M., Pletneva, N. I., Kirsanova, L. V. (2020). Razvitiye logicheskoy-matematicheskoy predstavleniy u detey v doshkolnom i nachalnom shkolnom vozraste. Moskva: "Yu-Rait" nashriyoti.
5. Krutetskiy, V. A. (2017). Psixologiya matematicheskoy sposobnostey shkolnikov. Moskva: "Pedagogika" nashriyoti.
6. Leontyev, A. N. (2021). Deyatel'nost. Soznaniye. Lichnost. Moskva: "Smysl" nashriyoti

